

УДК 343.9

*М. А. Фецин
аспірант**Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

СПОСІБ ВЧИНЕННЯ КИШЕНЬКОВИХ КРАДІЖОК ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Загальновідомо, що майнові злочини, тобто злочини, що посягають на власність, є найбільш поширеним видом злочинів, особливо у великих містах, і їхня кількість щороку зростає на протязі останніх років. З усіх майнових злочинів, скоєних на території нашої держави, переважають крадіжки чужого майна, бо крадіжки (таємне викрадення чужого майна) є, мабуть, найбільш легко здійсненними злочинами, та разом з тим їх розкриття правоохоронними органами залишається на низькому рівні [1].

Питанням вивчення методики розслідування кишенькових крадіжок було присвячено значну кількість праць таких вчених-юристів, як А.М. Алексеєва, Р.С. Белкіна А.П. Вайнгардта, В.А. Володимирова, І.Ф. Герасимова, Л.Г. Голікова, О.І. Гурова, І.І. Карпець, Є.І. Макаренка, В.В. Осіна, С.В. Романова, Ю.Д. Федорова, І.Н. Якімова. Проблеми розкриття, розслідування та попередження кишенькових крадіжок розробляли В.Д. Берназ, В.І. Бобир, О.І. Гуров, Г.Г. Зарубін, О.Ф. Кобзар, Є.В. Пряхін, В.П. Самойлов, І.В. Сервецький, К.О. Чаплинський, І.Н. Якимов та ін.

Новизна та різноманітність способів вчинення кишенькових крадіжок, «винахідливість» сучасних злочинців, що використовують усі особливості науково-технічного прогресу, відставання правового регулювання – все це потребує розробки методичних рекомендацій по виявленню, розслідуванню та попередженню цих злочинів, а також рекомендацій щодо тактики проведення слідчих дій під час їх розслідування. Слідча практика висуває нагальну потребу вивчення, аналізу та узагальнення вивчення злочинів даної категорії з метою розробки методів їх виявлення, розкриття, розслідування [2, с. 5].

Незважаючи на це, проблема кишенькових крадіжок потребує свого подальшого наукового осмислення та практичного вирішення. Той досвід розслідування кишенькових крадіжок, який узагальнений в наявних літературних джерелах, в деякій мірі застарів. Адже разом зі змінами, що відбулися у всіх сферах суспільства, змінюються й удосконалюються методи злодійської тактики [3].

Наукові розробки та аналіз слідчої практики показують, і тут ми цілком згодні з точкою зору О.Ф. Кобзаря, К.О. Чаплинського та О.І. Гурова, що мета швидкого і повного розкриття різних ка-

тегорій злочинів може бути досягнута не тільки шляхом оптимізації процесу розслідування, але й шляхом поглибленого дослідження діяльності по вчиненню злочинів. І цьому є відповідне пояснення. Основним завданням розслідування є встановлення сутності минулої події, яка містить ознаки злочину й усіх її обставин. Інакше кажучи, злочин – об'єкт пізнання слідчої діяльності, отже, і об'єкт наукових криміналістичних досліджень [2, с. 14].

Згідно з офіційною статистикою злочин, передбачений ст. 185 КК України, є одним із найпоширеніших серед нашого суспільства. Адже кожного дня є факти викрадення грошової валюти, продуктів у магазинах, велосипедів, одягу, автомобілів. В юридичному значенні, яке закріплене КК України, крадіжка – це таємне викрадення чужого майна. Такі дії передбачають активну поведінку особи, яка спрямована на незаконне і безоплатне вилучення чужого майна поза волею власника цього майна [1].

Поняттям «крадіжка» охоплюється значне коло злочинів, що різняться предметом посягання, способом вчинення і приховування, місцем реалізації злочинного задуму. З огляду на це вирізняють:

- 1) крадіжки з приміщень — крамниць, кіосків, складів, готелів, санаторіїв, гардеробів, гуртожитків, квартир, будинків, дач тощо;
- 2) крадіжки матеріальних цінностей із цехів промислових підприємств, підприємств АПК, комунального господарства і будівельних майданчиків, а також вантажів на залізничному, річковому, морському і повітряному транспорті;
- 3) крадіжки особистих речей громадян на вокзалах, з купе поїздів тощо;
- 4) кишенькові крадіжки (на базарах, у громадському транспорті);
- 5) крадіжки транспортних засобів (автомобілів, мотоциклів, мопедів тощо).

Будь-який злочин, у тому числі й крадіжка – це подія, що характеризується сукупністю тільки йому притаманних властивостей і відмінних ознак. Разом з тим ці злочини мають і спільні риси, що дозволяє дати їм узагальнену характеристику і виділити при цьому певну специфіку розслідування деяких видів крадіжок [4].

Погоджуючись з Є.В. Пряхіним, необхідно звернути увагу, що серед елементів структури криміналістичної методики важливе місце займає

криміналістична характеристика злочину, під якою розуміють засновану на практичній діяльності правоохоронних органів та криміналістичних досліджень систему зведених відомостей про криміналістично-значущі ознаки. Вона має на меті оптимізувати процес розкриття та розслідування злочину певного виду. Криміналістична характеристика відображає: 1) типовий спосіб вчинення злочину; 2) типове місце, час та обстановку злочину; 3) типові знаряддя та засоби вчинення злочину; 4) типовий предмет посягання; 5) типову особу злочинця; 6) типових осіб потерпілих; 7) типові сліди злочину [5].

Слід наголосити, що для криміналістичної характеристики крадіжок визначальним є таємний характер вилучення і звернення чужого майна винним у свою користь і, як правило, відсутність свідків злочину. Таємний спосіб розкрадання майна, що передбачає наявність у винного впевненості, що він діє непомітно для потерпілого та інших осіб, відрізняє крадіжку від грабежу і розбою. За своїм характером крадіжки вельми різноманітні. Зокрема, це кишенькові крадіжки (приблизно 10% від загальної кількості крадіжок). Предметом кишенькових крадіжок у більшості випадків є стільникові телефони, гаманці з грошима та особисті речі потерпілого, які можна легко і безперешкодно збути за значно меншу їх вартість випадковим перехожим, в ломбард, скупникам краденого і т. д. [3]. Також предметом кишенькових крадіжок є гроші (в деяких випадках банківські пластикові картки з грішми на рахунку), що становить 83,3%, стільникові телефони – 10%, різні документи – 1,8%, іноземна валюта й вироби із золота – 1%. В інших випадках викрадалися речі, що не мають матеріальної цінності для потерпілих (телефонні картки, проїзні квитки, ключі тощо). Злодій, як правило, використовує будь-які можливості, щоб одразу після вчинення крадіжки збутися єдиного доказу, що може його викрити – гаманця, який має певну індивідуальність, а отже, може бути впізнаний. Крім того, він намагається розмістити викрадений гаманець таким чином, щоб у разі небезпеки непомітно його викинути, що ускладнює протидію таким злочинам.

Зазначена специфіка кишенькових крадіжок сприяє тому, що кишеньковий злодій протягом дня може вчинити велику кількість злочинів, оскільки він не обтяжений потребою реалізувати викрадене (наприклад, як буває в разі квартирної крадіжки) і не потребує таємного зберігання викраденого. Вони вчиняють кишенькові крадіжки в час пік, коли багато людей, а це приблизно від 8 до 10 год. ранку і 17 до 19 год. вечора. Усе це залежить від злочинців, як їм заманеться – так вони й чинять [6].

Ключове місце в системі криміналістичних знань про злочин певного виду займає характеристика способів вчинення цих злочинів. Для того, щоб ефективно розслідувати злочини, треба знати, як вони вчиняються.

Спосіб злочину є об'єктом вивчення ряду наук кримінального циклу: кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, кримінології. У криміналістиці, зокрема в методиках розслідування злочинів окремих видів, цьому питанню приділяється особлива увага і використовуються теоретичні положення споріднених наук. Але у спосіб вчинення злочину в криміналістиці включаються не тільки дії з його вчинення, але й дії з підготовки та маскування злочину. Як справедливо зазначає А.Ф. Волобуєв, такий підхід дозволяє з усією повнотою розкрити механізм вчинення злочинів окремих видів, що має велике значення при формуванні рекомендацій для їх розслідування. Зокрема, порядок дій злочинців закономірно пов'язаний як із предметом посягання, так і з їхніми соціальними, психологічними та фізіологічними особливостями. Необхідною передумовою ефективної боротьби з кишеньковими крадіжками служить знання способів їх вчинення. Спосіб вчинення злочину можна визначити як практичну сторону діяльності, систему об'єктивних і суб'єктивних детермінант, функціонально пов'язаних із місцем, часом, засобами досягнення мети [7, с. 17–18].

Спосіб вчинення аналізованих злочинів як один з елементів предмета доказування має першорядне значення для розробки приватної методики розслідування злочинів і включає в себе дії, прийоми та операції з підготовки, безпосереднього здійснення та приховування злочину (пов'язані між собою єдиною метою і мотивом і залежні від часу, місця і знарядь вчинення злочину і т. д.).

Вивчення слідчої і судової практики дозволило систематизувати способи вчинення кишенькових крадіжок саме із цих підстав і встановити, що під час здійснення кишенькових крадіжок злодії частіше використовують вільний доступ і вільне проникнення. Вибравши певну жертву, кишеньковий злодій, скориставшись товчучкою, за лічені миті скоює злочин. Спритність злодія відпрацьована роками, тому жертва часто навіть не помічає факту кишенькової крадіжки, так професійно діє злодій.

Кишенькові крадіжки відносяться до найбільш професійних видів злочинної діяльності у зв'язку з тим, що цей вид посягання вимагає певної підготовки, яка передбачає не лише навчання, а й систематичне підвищення злодійської кваліфікації. Також і П.С. Яні вважає, що подібного роду розкрадання відбуваються особами, що мають, як правило, відповідну злочинну спе-

ціалізацію. Як стверджує А.А. Тайбаков, значна частина посягань на чуже майно скоюється злочинцями-професіоналами, а кишенькові крадіжки та шахрайства майже повністю професійно криміналізовані [3].

Отже, відомості щодо способів вчинення злочинів даного виду виступають найбільш інформативним джерелом у криміналістичній характеристиці. За останні роки крадіжки особистого майна набули рис організованої і професійної спрямованості, відрізняються кваліфікованими способами їх вчинення, що включають різноманітні дії під час підготовки до крадіжки, безпосереднє заволодіння матеріальними цінностями (майном), а також приховування слідів злочинного посягання [4].

Кишенькова крадіжка вважається одним із найстаріших видів злочинів, яка була, є і буде найпоширенішим видом міського злочину. Це один із видів крадіжок, відповідальність за вчинення яких передбачається ст. 185 КК України. З точки зору способу вчинення кишенькову крадіжку можна назвати повноструктурним злочином, оскільки в наявності є елементи підготовки, безпосереднього вчинення та приховування [5].

Необхідною передумовою ефективної боротьби з кишеньковими крадіжками служить знання способів їх вчинення. Спосіб вчинення злочину можна визначити як практичну сторону діяльності, систему об'єктивних і суб'єктивних детермінант, функціонально пов'язаних з місцем, часом, засобами досягнення мети [2, с. 18].

Різноманіття способів, як зазначається в криміналістичній літературі, залежить від сукупності різних взаємодіючих факторів, які прийнято поділяти на зовнішні, тобто ті, які знаходяться в навколишньому середовищі, та на внутрішні – ті, які стосуються самої особи злочинця. Враховуючи той факт, що в результаті дій низки причин спосіб вчинення злочину повторюється, це дозволяє проводити їх систематизацію та використовувати отримані дані для розробки криміналістичних рекомендацій загального значення, застосування яких не обмежується завданнями розслідування конкретних кримінальних справ.

Способи вчинення кишенькових крадіжок нерозривно пов'язані та зумовлені тією обставиною, що предмет злочинного посягання (найчастіше гаманець із готівкою) знаходився безпосередньо при потерпілому. Виходячи з цього, слід визнати, що способом вчинення кишенькової крадіжки виступає

комплекс дій злодія, направлений на протиправне заволодіння майном, іншими словами являє собою сукупність дій, за допомогою яких злочинець проникає до місця зберігання потерпілим цінностей (кишеня куртки, сумка тощо) та вилучає їх.

Необхідно зауважити, що дефініція способів вчинення кишенькових крадіжок достатньо

широка. Нерідко вона має у своїй основі місце зберігання цінностей, ступінь складності дій кишенькового злодія з вилучення майна потерпілого. Залежно від способу вчинення кишенькові крадіжки можуть бути поділені на кваліфіковані та прості. До перших відносять крадіжки, які вчиняються із застосуванням технічних засобів. До простих – усі види крадіжок, що вчиняються як із використанням «ширм», так і без таких, іншими словами – шляхом вільного доступу.

На наш погляд, поділ кишенькових крадіжок на кваліфіковані та прості являє собою спроби юристів диференціювати цей злочин. Практична значимість подібного поділу, на жаль, незначна: по-перше, оскільки поняття «кваліфікована» має не кримінально-правовий сенс, а криміналістичний; по-друге, такий поділ фактично відносить кишенькові крадіжки, які вчиняються

без застосування технічних засобів, до розряду простих, що, у свою чергу, виключає можливість відділити у відповідних видах обліків дійсно прості кишенькові крадіжки від крадіжок, складних за механізмом їх вчинення. Це все призводить до того, що практичні працівники ведуть облік та аналіз кишенькових крадіжок (з метою класифікації цих злочинів та осіб, що їх вчиняють), часто використовують термінологію, вироблену багатьма поколіннями кишенькових крадів, що не тільки складно, але й малоефективно внаслідок різноманіття цих термінів.

Ми згодні із запропонованою В.І. Бобирем, О.Ф. Кобзарем та К.О. Чаплинським класифікацією кишенькових крадіжок, яка має такий вигляд:

– прості крадіжки – крадіжки з розкритих сумок або зовнішніх кишень на одязі, які вчиняються без застосування будь-яких технічних засобів і додаткових прийомів з відкриття речей (ємностей), де зберігається предмет крадіжки. Наприклад, гаманець потерпілого знаходиться у відкритій сумочці, яка лежить на пакунках, лежить на виду. Або стільниковий телефон, який знаходиться у зовнішній кишені брюк чи куртки. Зазвичай крадіжки за таких обставин у практиці називаються крадіжками, вчиненими шляхом «вільного доступу»;

– складні крадіжки – злочинець сам відкриває сумку (сумочку, кишеню), закриту блискавкою, гудзиком, проникає в кишені одягу потерпілого, знімає годинника з руки тощо і робить це з використанням як природних, так і штучно створених умов для відволікання уваги потерпілого, тобто в процесі вчинення злочину злодій зазнає певних труднощів під час проникнення в ємність, де зберігається предмет злочину;

– крадіжки із застосуванням технічних засобів – кишенькові крадіжки, які вчиняються з використанням лез, скальпелів, ножиців, пінцетів, гачків тощо. До цієї групи злочинів належать

крадіжки через розріз сумки (портфеля, кишені тощо), викрадання сумочок, фотоапаратів, стільникових телефонів шляхом зрізання шнурка або ремінця, на якому він висить, витягування гаманця з кишені шляхом підчплювання його рибальським гачком.

Аналіз матеріалів кримінальних справ та інших джерел дає підставу зробити висновок, що сьогодні основним способом вчинення кишенькових крадіжок є так звана «вилка» або схожий з ним спосіб, за якого проникнення в кишеню або сумку здійснюється двома пальцями. Частка таких злочинів у середньому по регіонах становить 64% [2, с. 18–21].

Таким чином, знання типових способів у комплексі з типологічними характеристиками особи злочинця під час вчинення кишенькових крадіжок дає можливість працівникам правоохоронних органів своєчасно виявляти ці злочини, приймати правильні рішення в стадії порушення кримінального провадження, якісно планувати і проводити розслідування. Крім цього, наші дослідження та зазначене вище вказують, що інформація про спосіб вчинення кишенькової крадіжки має важливе практичне значення, в першу чергу, для попередження, швидкого та повного розслідування, пошуку винних, відшкодування завданих збитків.

Література

1. Маланчук П.М., Молчанова А.П. Особливості розслідування крадіжок. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/65456/1/Malanchuk_Molchanova.pdf
2. Кобзар О.Ф., Чаплинський К.О. Методика розслідування та попередження кишенькових крадіжок: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 161с.
3. Кишенькові крадіжки. URL: <http://ukrbukva.net/page,21,98862-Karmannye-krazhi.html>
4. Криміналістична характеристика крадіжок. URL: <http://buklib.net/books/31574/>
5. Пряхін Є.В. Кишенькові крадіжки: криміналістична характеристика. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsvy/01_2012/12pyevkhh.pdf
6. Гайовий О.М. Психологічна характеристика особи злочинця, який вчиняє кишенькові крадіжки. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/13887/%CE>
7. Кобзар О.Ф. Основи розслідування та попередження кишенькових крадіжок: навчальний посібник. Кіровоград: Кірюї ХНУВС, 2009. 127 с.

Анотація

Фещин М. А. Спосіб вчинення кишенькових крадіжок як елемент криміналістичної характеристики. – Стаття.

У статті розглянуто способи вчинення кишенькових крадіжок як один з елементів предмета доказування, який має першорядне значення для розробки приватної методики розслідування зазначених злочинів. Звернуто увагу на те, що серед елементів структури криміналістичної методики важливе місце займає криміналістична характеристика злочину, під якою розуміють засновану на практичній діяльності правоохоронних органів та криміналістичних досліджень систему зведених відомостей про криміналістично-значущі ознаки.

Ключові слова: майнові злочини, кишенькова крадіжка, криміналістична характеристика, спосіб вчинення злочину, елементи предмета доказування.

Аннотация

Фещин М. А. Способ совершения карманных краж как элемент криминалистической характеристики. – Статья.

В статье рассмотрены способы совершения карманных краж как один из элементов предмета доказывания, который имеет первостепенное значение для разработки частной методики расследования указанных преступлений. Обращено внимание на то, что среди элементов структуры криминалистической методики важное место занимает криминалистическая характеристика преступления, под которой понимают основанную на практической деятельности правоохранительных органов и криминалистических исследований систему сводных сведений о криминалистически значимых признаках.

Ключевые слова: имущественные преступления, карманная кража, криминалистическая характеристика, способ совершения преступления, элементы предмета доказывания.

Summary

Feshchin M. A. The method of making pocket thefts as an element of criminalistic characteristics The method of making pocket thefts as an element of criminalistic characteristics. – Article.

In the article the methods of pickpocketing as one of the elements of the subject of proof, which is of paramount importance for the development of a private method of investigating these crimes, are considered, attention is drawn to the fact that among the elements of the structure of the criminalistic methodology an important place is taken by the forensic characterization of the crime, practical activity of law enforcement bodies and criminalistics research system of summary information about criminalistic knowledge miscible signs.

Key words: property crimes, pocket theft, forensic characteristics, method of committing a crime, elements of the subject of proof.